

BIULETYN OGRODÓW BOTANICZNYCH, MUZEÓW I ZBIORÓW

ALINA DOROSZEWSKA
Ogród Botaniczny UW

**WSPÓLPRACA OGRODÓW BOTANICZNYCH Z KOMITETEM OCHRONY ROŚLIN GINĄCYCH
(TPC IUCN)****COOPERATION OF BOTANICAL GARDENS WITH THREATENED PLANTS COMMITTEE (TPC IUCN)**

Komitet Ochrony Roślin Ginących (TPC — Threatened Plants Committee) działający od 1974 roku w ramach Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych (IUCN — International Union for Conservation of Nature and Natural Resources), od początku swego istnienia widział poważną rolę ogrodów botanicznych w zachowaniu gatunków roślin ginących. W latach 1975 i 1978 odbyły się w Kew dwie konferencje przedstawicieli ogrodów botanicznych zorganizowane przez TPC. Te narady robocze ustaliły potrzeby, kierunki i metody działania, a jednocześnie dla wielu placówek były bodźcem do podjęcia różnorodnych prac nad zachowaniem roślin ginących. W celu skoordynowania tych działań została utworzona przez TPC jesienią 1979 roku nowa organizacja ogrodów botanicznych pod nazwą Botanic Gardens Conservation Coordinating Body z siedzibą w Kew, w skrócie używana jest nazwa „Body” (Wg Molskiego „Komitet wykonawczy d/s koordynacji współpracy ogrodów botanicznych w ochronie przyrody”, Wiad. Bot. 1981, 1). Na czele tej organizacji ustalono pięcioosobowy komitet ekspertów: E. E. Gogina (Moskwa), J. W. Wrigley (Canberra), L. Olivier (Hyères), P. H. Raven (Missouri), H. B. Rycroft (Kirstenbosch) [1, 4 No 3, 4]

W roku 1982 należało do tej organizacji 128 ogrodów botanicznych, oprócz tego zgłosiło zbiorowy akces 119 ogrodów ze Związku Radzieckiego. Obecnie na ok. 600 ogrodów botanicznych istniejących na świecie do „Body” należy przeszło 250. Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego jest członkiem tej organizacji jako jedyny w kraju.

Komitet Ochrony Roślin Ginących dwa razy do roku wydaje biuletyn informacyjny o nazwie „Threatened Plants Committee — Newsletter” [4], w roku 1983 skrócono tę nazwę na „Threatened Plants Newsletter” [5]. Informacje zamieszczone w Newsletter są bardzo różnorodne. Ogólnie dają one obraz wszystkich działań podejmowanych na świecie dla zachowania gatunków ginących. Omawiane są poczynania nie tylko TPC, ale także innych instytucji i organizacji działających w tym kierunku. Podawane jest tam wiele informacji o pracach prowadzonych przez ogrody botaniczne, a także o działalności „Botanic Gardens Conservation Coordinating Body”.

Pierwszym zadaniem podjętym przez „Body” było zebranie informacji, które z gatunków ginących znajdują się już w kolekcjach ogrodów botanicznych. Używanie tych danych wymagało podjęcia całego szeregu działań. Najpierw botanicy pod kierunkiem TPC ustalają kolejno listy gatunków ginących z wybranych grup systematycznych szczególnie zagrożonych, lub z określonych terenów narażonych na dewastację. Następnie listy te „Body” rozsyła do ogrodów botanicznych będących członkami tej organizacji. Ogrody zaznaczają, które gatunki mają w swoich kolekcjach i odsyłają te listy z powrotem do Kew. Utworzone w roku 1982 w Kew Centrum Informacyjne (The Conservation Monitoring Centre IUCN) kieruje obecnie zbieraniem i rozprowadzaniem odnośnych informacji [5 No 11]. Zainstalowany w Centrum Informacyjnym komputer znacznie usprawnił jego działanie i dzięki temu Centrum Informacyjne opracowało już pierwsze wstępne listy gatunków ginących znajdujących się w kolekcjach ogrodów botanicznych. Na podstawie tych list zestawiono w tabeli I odnośne dane liczbowe.

Na przykład lista gatunków ginących Europy z 1978 roku okazała się niepełna i opracowano drugą uzupełniającą. Wynik tej drugiej ankiety jest jeszcze nieznan.

Flora Madagaskaru i Maskarenów licząca wiele endemitów została ostatnio bardzo wyniszczona, stąd zainteresowanie tymi wyspami. Sagowców żyje obecnie na świecie około 165 taksonów. Wszystkie one są objęte całkowitą ochroną. W grupie tej są poważne niejasności taksonomiczne, nie rozwiązane dotychczas, i jak można sądzić jest ich w przyrodzie więcej [3 No 3, 4 No 7]. Na wyspach Makaronezji sytuacja przedstawia się stosunkowo najlepiej, bo ponad 80% gatunków ginących jest już zabezpieczonych. Jest to wynik prowadzonych od kilku lat intensywnych prac przez dr. Bramwell'a, dyrektora Ogródu Botanicznego w Las Palmas na Wyspach Kanaryjskich.

Z zagrożonych gatunków Afryki Południowej nie wszystkie jeszcze są dokładnie poznane, dodatkowe listy będą dopiero opracowane. Wiodącą rolę w pracach nad zachowaniem zagrożonych taksonów z tego terenu pełni Ogród Botaniczny w Kirstenbosch z prof. H. B. Rycroft na czele.

Osobliwą florą Wyspy Św. Heleny zajęli się botanicy brytyjscy, którzy wytypowali już rezerwaty dla zachowania cennych endemitów *in situ* i opracowują w Kew metody uprawy niektórych z tych gatunków [3 No 7, 4 No 8, 5 No 12].

Z gatunków zagrożonych Nowej Zelandii w uprawie jest mniej niż połowa, ale niektóre z nich od lat są utrzymywane w wielu ogrodach, jak np. *Fuchsia procumbens* i *Hebe*. Na 16 istniejących w naturze taksonów *Hebe*, 15 jest w uprawie [3 No 8].

TABELA I

Gatunki objęte ochroną (ginące, zagrożone i rzadkie) uprawiane w ogrodach botanicznych. Dane liczbowe [2, 3]

Nr listy	Rok wydania	Treść	Liczba taksonów objętych ochroną	Uprawianych w ogrodach		Uwagi
				liczba	%	
1	1979	Gatunki Europy wg danych z 1978 r.	1878	529	28	dotatkowa lista w przygotowaniu
2	1980	Sukulenty Madagaskaru i Maskarenów	328	235	72	w 42 ogrodach
3	1980	Sagowce	165	116	70	wszystkie sagowce objęte ochroną
4	1981	Wyspy Makaronezji: Azory, Madera, Wyspy Kanaryjskie	473	394	83	w 44 ogrodach
5	1982	Afryka Płd.	1045	411	39	129 taksonów w pojedynczych kolekcjach
6	1983	Paprocie drzewiaste Starego i Nowego Świata	417	39	8	29 taksonów w pojedynczych kolekcjach
7	1983	Wyspy pld. Atlantyku: Ascension, Św. Heleny, Falklandy, Tristan de Cunha	65	11	—	41 endemitów na Wyspie Św. Heleny
8	1983	Nowa Zelandia	225	96	43	
9	1983	Australia	2000	675	33	
10	1984	Wyspy Oceanu Indyjskiego zach.: Sokotra, Reunion, Mauritius, Wyspy Seszelskie	740	148	20	W tym 4 paprocie drzewiaste rodzaju <i>Cyathea</i> nie podane uprzednio
11	1984	Wyspy Galapagos i Juan Fernandez	232	31	13	

Flora Australii i wysp przyległych liczy około 15.000 taksonów roślin naczyniowych w tym ok. 80% endemitów; z tego ponad 2000 taksonów uznano za zagrożone i rzadkie. W ogrodach botanicznych jest ich około 33%.

Z wysp zachodniej części Oceanu Indyjskiego najbardziej zdewastowana jest Wyspa Mauritius; władze miejscowe przystąpiły już do działań nad ochroną flory tej wyspy [3 No 10].

Wyspy Galapagos i Juan Fernandez liczą wiele endemitów, ale tylko znikoma ich część znajduje się w ogrodach botanicznych. Rośliny te są trudne w uprawie i mało dostępne. Bardzo zagrożona jest flora Wysp Juan Fernandez, niszczy ją nadmiernie rozmnożone bydło, owce, króliki i konie. Władze obserwatorskie Chile zajęły się już tą sprawą i ułożono plan ochrony roślinności tych wysp *in situ* i *ex situ* w oparciu o finanse IUCN/WWF (World Wildlife Fund). Flora Galapagos jest w lepszej sytuacji, ponieważ przed laty został tam utworzony Park Narodowy Galapagos. Głównym problemem na tym terenie jest zachowanie razem endemitów roślin i zwierząt [3 No 11].

Przy porównaniu danych zestawionych w tabeli I, nasuwają się następujące uwagi:

1. Działania TPC nad zachowaniem gatunków ginących w pierwszym rzędzie prowadzone są na terenach najbardziej zagrożonych, jakimi są wyspy z licznymi endemitami. Obejmują one również specjalnie cenne i narażone na zagładę grupy roślin, jak np. sukulenty, sagowce czy paprocie drzewiaste.

2. Wiele taksonów ginących i zagrożonych jest już uprawianych w ogrodach botanicznych, chociaż procent ich zabezpieczenia waha się od 8 do ponad 80. Część z nich znajduje się tylko w jednym ogrodzie. W tym przypadku muszą być one rozmnożone i rozesłane do innych placówek. Wg wskazówek TPC dany gatunek powinien być zachowany najmniej w pięciu różnych ogrodach botanicznych.

3. Dane liczbowe w tabeli I wskazują wyraźnie na potrzebę zabezpieczenia niektórych terenów i grup roślinnych. I tak np. podjęto specjalne starania o lepsze zabezpieczenie paproci drzewiastych [4 No 9] i flory Wyspy Św. Heleny.

4. Podany w tabeli I materiał pochodzi z pierwszych zestawień, opracowanych na podstawie informacji uzyskanych z ogrodów będących członkami „Body”, a więc nie ze wszystkich ogrodów botanicznych. Raporty te będą jeszcze w miarę możliwości uzupełniane i na ich podstawie zostanie opracowana w przyszłości Zielona Księga Ogrodów Botanicznych.

Opublikowanie w roku 1978 Czerwonej Księgi IUCN [6] oraz wielu innych wykazów roślin ginących przyczyniło się do większego zainteresowania tymi gatunkami. W rezultacie niektóre z nich, uznane już za wymarłe, odnalazły się w ogrodach botanicznych, a inne w naturze. Oto kilka przykładów:

Sophora toromiro — endemit Wyspy Wielkanocnej. Drewno tego drzewa używane było przez tubylców jako budulec i gatunek ten został wyniszczony. W roku 1955 zanotowano na wyspie tylko jedno stare drzewo i parę młodych roślin, ale w roku 1962 nie znaleziono już ani jednego okazu. Czerwona Księga IUCN uznała *Sophora toromiro* za gatunek wymarły, na co odezwał się prof. Per Wandelbo

z Ogródu Botanicznego Göteborg w Szwecji. Oświadczył on, iż w Ogrodzie Botanicznym w Göteborg rosną trzy dobrze rozwijające się siewki *Sophora toromiro*. Rośliny te uzyskano z nasion otrzymanych od Thora Heyerdahla, który w czasie wyprawy Kon-Tiki na Wyspę Wielkanocną zebrał nasiona z jedyne drzewa *Sophora toromiro*, które tam rosło. Podczas następnej swej bytności na Wyspie Wielkanocnej Thor Heyerdahl stwierdził, że drzewo to uschło. Tym samym rośliny znajdujące się w Ogrodzie Botanicznym w Göteborg są jedynymi żywymi okazami *Sophora toromiro* na świecie [4, No 5].

Bromus interruptus — endemit Wysp Brytyjskich, bardzo pospolity w latach dwudziestych, po drugiej wojnie światowej znacznie rzadszy, w 1970 roku znany już tylko z jednego stanowiska na peryferiach Cambridge, po 1972 roku uznany za wymarły, odnalazł się w Ogrodzie Botanicznym w Edynburgu [4, No 5].

Primula wulfeniana ssp. *baumgarteniana* — endemit rumuński, zachował się w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Ruhr-Bochun [4, No 5].

Eucalyptus steedmanii — z Australii Zachodniej, odnaleziony ostatnio na dwu naturalnych stanowiskach [4, No 6].

Senecio hadrosomus — endemit kanaryjski, od 10 lat uznany za wymarły, odnaleziono w naturze 3 rośliny [4, No 6].

Lotus berthelotii — z południowej Teneryfy, znaleziony w ogrodzie prywatnym już w uprawie u miejscowego miłośnika roślin [4, No 6].

Wymienione gatunki będą stopniowo rozmnażane i z powrotem reintrodukowane na ich tereny rodzime.

LITERATURA

- [1] Botanic Gardens Conservation Co-ordinating Body, (1980). Threatened Plants Committee IUCN, Kew.
- [2] The Botanic Gardens List of rare and threatened species of Europe recorded in cultivation, 1979. Threatened Plants Committee IUCN, Kew.
- [3] Report Botanic Gardens Conservation Co-ordinating Body. Threatened Plants Committee IUCN, Kew.
 - No 2, 1980. The Botanic Gardens List of Madagascan Succulents.
 - No 3, 1980. The Botanic Gardens List of Cycads.
 - No 4, 1981. The Botanic Gardens List of Macaronesian Threatened Species.
 - No 5, 1982. The Botanic Gardens List of Threatened Species for South Africa.
 - No 6, 1983. The Botanic Gardens List of Threatened Tree Ferns.
 - No 7, 1983. The Botanic Gardens List of Threatened Species for the South Atlantic Islands.
 - No 8, 1983. The Botanic Gardens List of New Zealand Threatened Species.
 - No 9, 1983. The Botanic Gardens List of Australian Threatened Species.
 - No 10, 1984. The Botanic Gardens List of Endemic Species of the Islands of the Western Indian Ocean.
 - No 11, 1984. The Botanic Gardens List of Rare and Threatened Species of Galapagos and Juan Fernandez Islands.

- [4] Threatened Plants Committee – Newsletter. IUCN, Kew, 1978. No 3, 1979 No 4, 1980 No 5, 6, 1981 No 7, 8, 1982 No 9, 10.
- [5] Threatened Plants Newsletter. IUCN Conservation Monitoring Centre, Kew, 1983 No 11, 12.
- [6] The IUCN Plant Red Data Book. Compiled by G. Lucas, H. Sygne. 1978. TPC, Kew.

Doc. dr hab. Alina Doroszevska
Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego
Al. Ujazdowskie 4, 00-478 Warszawa